

Pavlo Nechytailo

Naczynia ceramiczne z drugiej połowy XV–pierwszej połowy XVI wieku z badań wykopaliskowych na Polskim Rynku w Kamieńcu Podolskim

Abstrakt: Podczas badań wykopaliskowych przeprowadzonych przy placu Polski Rynek w Kamieńcu Podolskim odkryto relikty spalonego budynku z najstarszej fazy funkcjonowania miasta. W wypełniku tego obiektu odkryto zbiór fragmentów naczyń ceramicznych z XV–XVI w. stanowiących zespół reprezentatywny dla wytwórczości garncarskiej, wykorzystującej zunifikowane wzorce technologiczne, typologiczne i stylistyczne powszechnie reprezentowane na terenie Środkowej Europy.

Abstract: Archaeological excavations conducted at the Polish Market Square in Kamianets-Podilskyi revealed the remnants of a burnt-down building dating from the earliest phase of the city's existence. The fill-in of the building has yielded a collection of shards of ceramic vessels dating from the fifteenth and sixteenth century; this set is representative to pottery production based on unified technological, typological and stylistic patterns universally encountered in Central Europe.

Słowa kluczowe: archeologia, naczynia ceramiczne, Ukraina, Kamieniec Podolski, XV–XVI w.

Key words: archaeology, pottery, Ukraine, Kamianets-Podilskyi, XV–XVI centuries

Kamieniec Podolski to legendarne miasto, w którym w ostatnim dziesięcioleciu rozpoczęły się aktywne badania archeologiczne związane z odkrywaniem fundamentów historycznej zabudowy Starego Miasta, zburzonej podczas drugiej wojny światowej i w okresie powojennym.

Prace wykopaliskowe pozwoliły na dokonanie ważnych spostrzeżeń odnośnie rekonstrukcji najstarszej fazy istnienia miasta¹. W 2017 r., podczas odkrywania fundamentów budynków mieszkalnych w południowo-wschodnim kwartale placu Polski Rynek, odkryto kilka interesujących obiektów archeologicznych. Zostały one zadokumentowane między ścianami kamiennych fundamentów budynków, pod adresami Pjatuńc'ka (П'ятницька) 12 i Polski Rynek (Польський ринок) 29. Najliczniej reprezentowane były obiekty z drugiej połowy XV–pierwszej połowy XVI w. w postaci zagłębionych w calec budowli, częściowo uszkodzonych przez kamienne fundamenty nowożytnej zabudowy Polskiego Rynku, datującej się nie wcześniej niż od początku XVII w. (ryc. 1).

Jednym z najciekawszych był obiekt nr 5, którego głębokość wynosiła 3,4 m. Na poziomie 2,4 m zarejestrowano w nim warstwę o grubości 1,2 m z dużą ilością zbutwiałego drewna oraz

¹ Począwszy od 2012 r. ekspedycją Państwowego przedsiębiorstwa „Archeologiczna Służba Ukrainy” kierowali Walerij Megej, Petro Bołtaniuk i Ihor Starenkyj. Od 2016 r. prace odbywają się w ramach Ekspedycji Architektoniczno-Archeologicznej w Kamieńcu Podolskim.

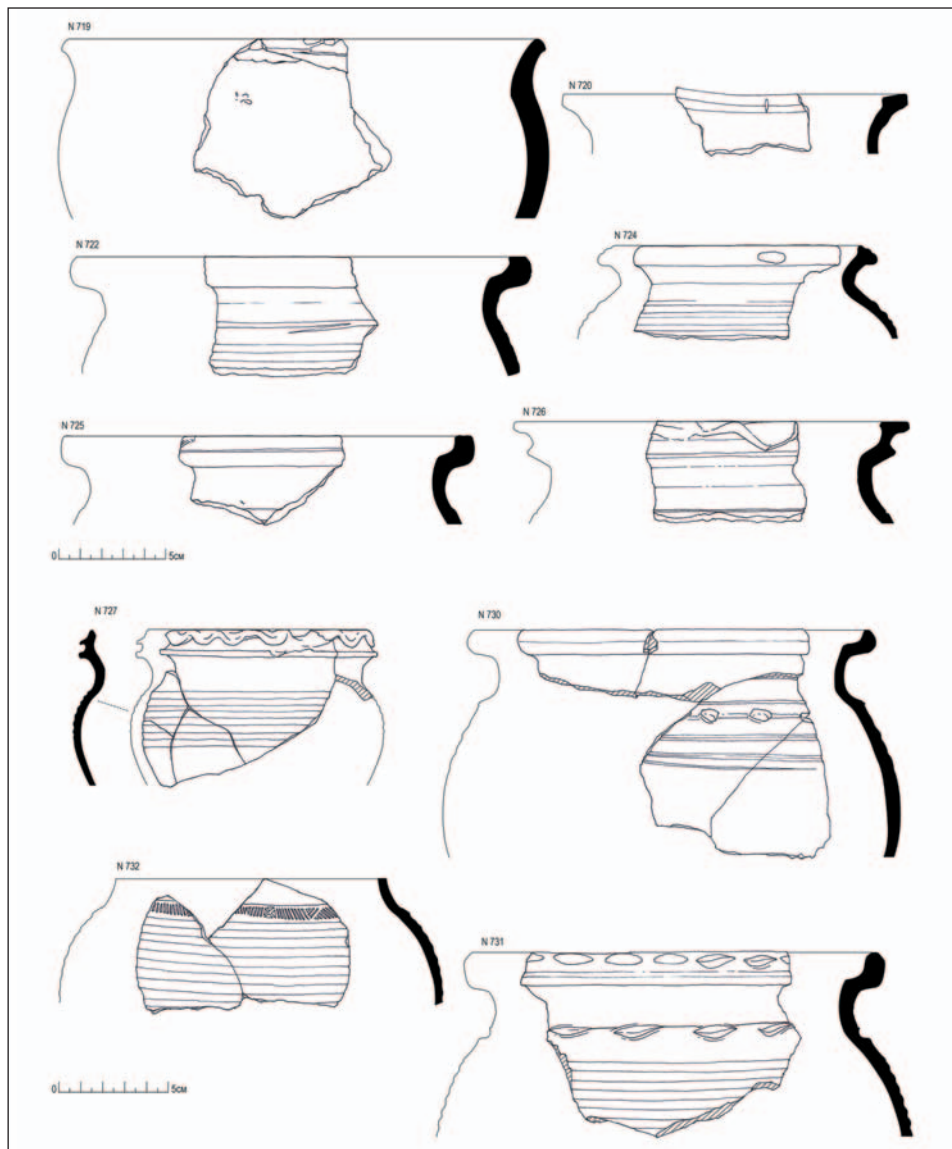
Ryc. 1. Miejsce badań oznaczone na planie miasta sporządzonym przez Cypriana Tomaszewicza w latach siedemdziesiątych XVII w. Oprac. P. Nechytajło

Fig. 1. Excavation site marked on the city plan produced by Cyprian Tomaszewicz in the 1670s. Arrangement: P. Nechytailo

ceramiki z drugiej połowy XV–pierwszej połowy XVI w. Warstwa ta zalegała w jamie, której część udało się przebadać.

Z powodu uszkodzenia obiektu jego przeznaczenie trudno określić. Chronologia natomiast wydaje się być tożsama z datowaniem materiału ceramicznego. Ciekawe rezultaty przyniosła analiza nawarstwień z jego wypełniska. Wskazuje ona, że budynek został zniszczony przez pożar, gdyż drewno było w różnym stopniu przepalone. Ocalały głównie grube fragmenty na wpół obrobionych belek pochodzących z drzew liściastych.

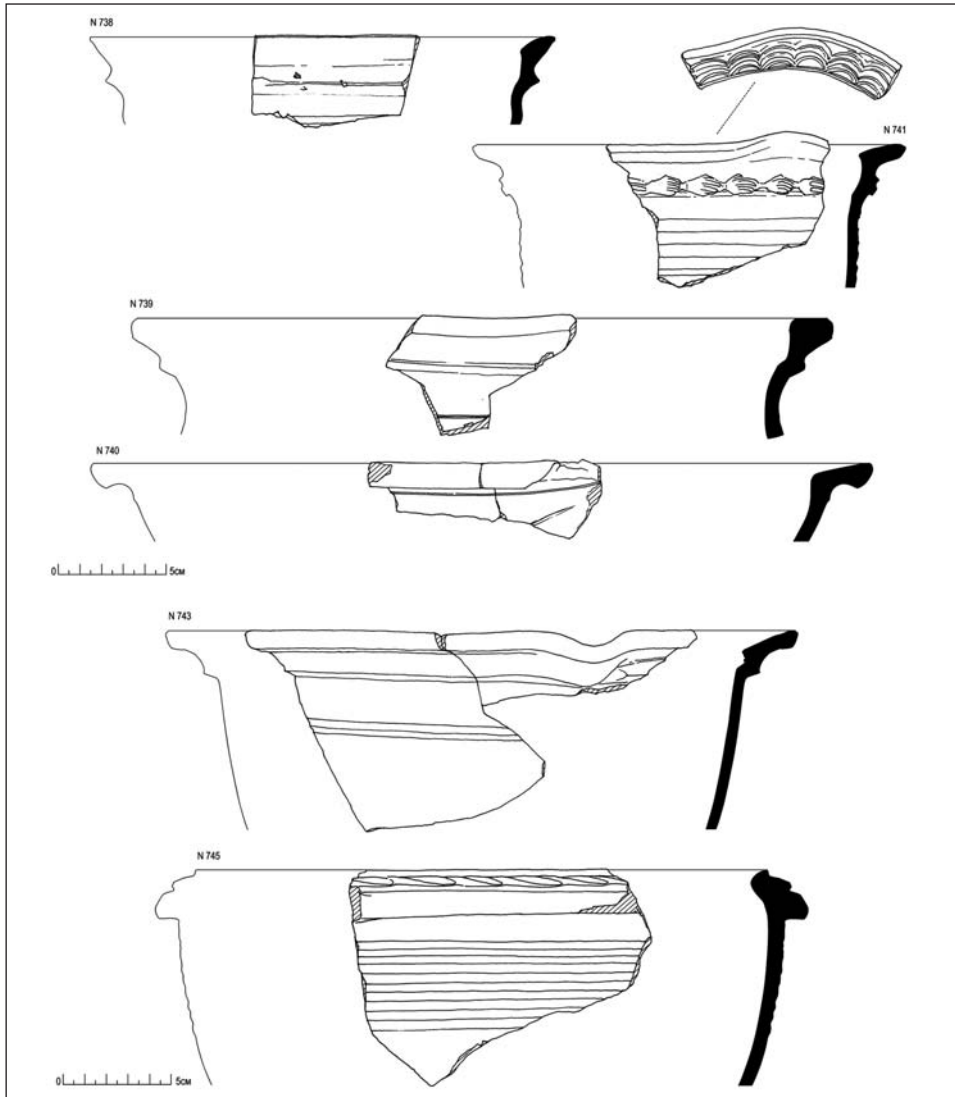
W pozyskanym zespole fragmentów naczyń ceramicznych przeważają garnki. Większość z nich to typowe dla tego okresu wyroby wypalane w atmosferze redukcyjnej (siwaki) ze znaczną domieszką piasku. Wylewy mają wychylone na zewnątrz, w większości z masywnym wałkiem na krawędzi oraz okapem (ryc. 2: 720, 726), a od wnętrza wrębem na pokrywkę (ryc. 2: 722, 724, 725, 730, 731). Spotykane są także garnki archaizujące pod względem stylistyki i formy: niezdobione, z lekko rozchylonym wylewem zaopatrzonym w ściencioną, ukośnie ściętą krawędź (ryc. 2: 719). Powierzchnie zewnętrzne garnków pokryte są żłobkami. Górne części brzuśców czasami dodatkowo zdobione ornamentem radełkowym (ryc. 2: 732), plastyczną falbaną (ryc. 2: 727) lub dołkami odciskowymi paznokciem albo palcem (ryc. 2: 730–731). Dna garnków mają średnice 8–14 cm, a wylewów 10–18 cm.

Ryc. 2. Fragmenty garnków z obiektu nr 5: 719 — 2. poł. XIII–1. poł. XV w.; 720, 722, 724, 725, 726, 727, 730, 731, 732 — 2. poł. XV–1. poł. XVI w. Rys. N. Soiko

Fig. 2. Shards of pots from Site No. 5: 719 — 2nd half of the 13th c.–1st half of the 15th c.; 720, 722, 724, 725, 726, 727, 730, 731, 732 — 2nd half of the 15th c. — 1st half of the 16th c. Drawing: N. Soiko

Misy reprezentowane są przez dwa rodzaje. Większość ma płasko ścięty, wychylony wylew z okapem (ryc. 3: 738, 739, 740, 741, 743), nieliczne zaś krawędź wylewu zagiętą do wnętrza misy, ozdobioną plastyczną falbaną (ryc. 3: 745). Ścianki mis pokryte są zazwyczaj żłobkami (ryc. 3: 738, 743, 745). Średnice ich wylewów wynoszą od 20 do 30–32 cm. Dzbany charakte-

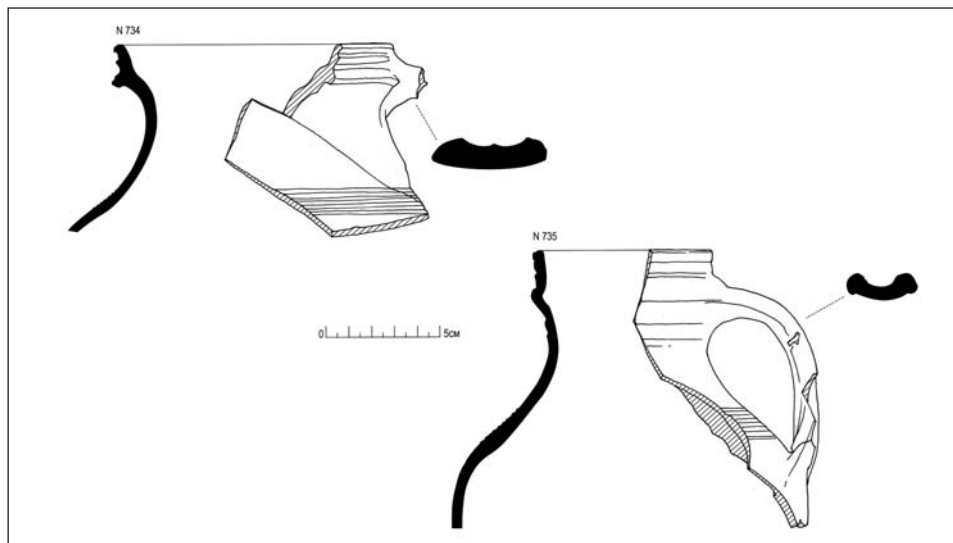
Ryc. 3. Fragmenty mis z 2. poł. XV–1. poł. XVI w. Rys. N. Soiko

Fig. 3. Shards of bowls from the 2nd half of the 15th c.–1st half of the 16th c.
Drawing: N. Soiko

ryzują się pionowymi wylewami z okapem poniżej krawędzi i obecnością taśmowego ucha dolepionego na wysokości okapu (ryc. 4: 734, 735). Średnice wylewów wynoszą 7 i 12 cm. Powierzchnie górnych partii ich brzuśców zdobione są żłobkowaniem.

Opisane naczynia są najprawdopodobniej miejscowej, kamienieckiej produkcji. Piec garncarski z analogicznymi materiałami odkryto w trakcie badań w 2016 r. prowadzonych przez Petra Boltaniuka i Ihora Stareńkiego². Wśród materiałów ceramicznych pochodzących z wy-

² Staren'kij I., Boltanuk P., Levinzon E. 2018.

Ryc. 4. Fragmenty dzbanów z 2. poł. XV–1. poł. XVI w. Rys. N. Soiko

Fig. 4. Shards of jugs from the 2nd half of the 15th c.–1st half of the 16th c.

Drawing: N. Soiko

pełniska pieca odnotowano wszystkie rodzaje i typy naczyń odkrytych w obiekcie nr 5. Analogiczne zespoły ceramiczne znane są także ze Lwowa³, Winnicy⁴, Czerniowców⁵ oraz Kijowa⁶. Są one też powszechne w odpowiadających im chronologicznie zbiorach ceramiki naczyniowej ze współczesnej Polski⁷. Ich obecność na tak znacznym terytorium wskazuje, że w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności środkowoeuropejskie warsztaty garncarskie zarówno powielają zestandaryzowane wzorce w zakresie technologii wytwarzania naczyń, jak i posługiwały się ujednoliconą konwencją w zakresie form i zdobienia tych wyrobów.

Adres Autora:

dr Pawło Neczytajło

Państwowe przedsiębiorstwo „Centrum Naukowo-Badawcze «Ochronna Archeologiczna Służba Ukrainy» Instytutu Archeologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy”

канд. наук Павло Нечитайло

Державне підприємство „Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАНУ”

просп. Героїв Сталінграда, 12

04210, м. Київ

Україна

kprarchaeology@gmail.com

© <https://orcid.org/0000-0002-6849-2705>

³ Lazurko O., Šnicar M., Tkač Ě., Vojtovič N. 2012, s. 238, ryc. 9.

⁴ Vinogrod's'ka L., Kalašnik Ě. 2015.

⁵ Pivovarov S., Kaliničenko V., Il'kiv M. 2015.

⁶ Onogda O. 2008.

⁷ Kruppé J. 1981; Starski M. 2018.

BIBLIOGRAFIA

- Kruppé Jerzy. 1981. *Garncarstwo późnośredniowieczne w Polsce*, cz. II, *Karty katalogowe*, Wrocław.
- Lazurko Ostap, Šničar Mikola, Tkač Êvgen, Vojtovič Nazarij. 2012. *Šhidna dilânka oboronnih sporud seredn'ovičnogo L'vova (za materialami doslidžen' 2009 roku)*, „Arheologični doslidžennâ L'vîvs'kogo uniwersitetu”, z. 14–15, s. 228–254.
- Onogda Olena. 2008. *Osnovni tipi keramiki Seredn'oyî Naddnîprânšini drugoï polovini XV–počatku XVI st.*, „Arheologîâ”, nr 4, s. 55–63.
- Pivovarov Sergij, Kaliničenko Vitalij, Il'kiv Mikola. 2015. *Gončarnij gorn iz seredn'ovičnih Černivciv*, „Novi doslidžennâ pam'âtok kozac'koï dobi v Ukraïni”, nr 24, s. 73–76.
- Staren'kij Igor, Boltanûk Petro, Levinzon Êvgenij. 2018. *Keramičnij kompleks z gončarnogo gorna seredini XV–počatku XVI st. z Kam'âncâ-Podil's'kogo*, „Arheologîâ i davnâ istoriâ Ukraïni”, z. 4 (29), s. 230–240.
- Starski Michał. 2017. *Szesnastowieczny warsztat garncarski z Pucka*, „Archaeologia Historica Polona”, t. 25, s. 79–103, <https://doi.org/10.12775/AHP.2017.004>.
- Vinogrod's'ka Larisa, Kalašnik Êvgen. 2015. *Keramičnij posud pizn'oseredn'ovičnoï Vînnici (za materialami arheologičnih doslidžen' u 2013 r.)*, „Arheologîâ”, nr 4, s. 91–108.